

Joaquim Graupera i Graupera, membre de l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria, en aquest treball que segueix basat en el 'copiador de cartes' de Matheu Esther que es conserva a l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar, analitza la trajectòria comercial d'un arenyenc de finals del segle XVIII que dedicà tota la seva vida al comerç colonial.

EL COPIADOR DE CARTES DE MATHEU ESTHER (Arenys de Mar 1790-1805)

La vida econòmica del Principat de Catalunya en el s. XVIII ve definida per una època d'auge econòmic, motivada principalment pel creixement demogràfic, el desenvolupament agrícola i un fort increment de les activitats comercials. Alhora es van incrementar els intercanvis amb mercats hispànics i europeus, però el comerç català va mantenir al llarg del s. XVIII un objectiu principal, la intensificació de les rutes comercials amb el continent americà.

L'expansió del comerç amb Amèrica va potenciar algunes tendències existents ja en el segle anterior com la presència estrangera en l'Amèrica espanyola, la pràctica cada cop més oberta del contraban o el desenvolupament del comerç entre les diferents províncies americanes.

Els governs de la monarquia borbònica en començar el s. XVII van intentar revitalitzar el comerç amb Amèrica sense sortir-se de les formes heretades del s. XVI: monopoli d'un sol port, i tràfic i rutes molt controlades (galions i flotes a Nova Espanya i a Terra Ferma). Malgrat els costums adquirits, es traslladà la Casa de Contractació de Sevilla a Cadis per tal d'establir un millor control (1717).

Malgrat aquestes primeres mesures, s'evidencià l'esgotament del sistema i aviat s'adverteix als governs espanyols el desig de revitalitzar el comerç d'acord amb les idees dels economistes mercantilistes. Aquestes consistien a organitzar companyies privades a les quals se'ls deixava, a canvi de pagar una quantitat a l'Estat, el monopoli sobre certes rutes i certs productes. Entre les companyies organitzades cal destacar-hi la Companyia Guipuzcoana de Caracas (1720) per a l'explotació del ca-

cau de Veneçuela; la Companyia de l'Havana per al monopoli de productes antillans com el cacau i el sucre entre d'altres; la Companyia de Barcelona per al comerç amb Santo Domingo, Puerto Rico, Margarita, Hondures i Cumaná i la Companyia de Filipines, per citar-ne algunes.

El sistema de companyies va topiar amb la competència del comerç britànic que estava penetrant amb força en el mercat americà recolzant-se en unes clàusules del tractat d'Utrecht (1713) que li concedia el dret a trenta anys del monopoli del *asiento de negros* (abastament d'esclaus) i un cop a l'any el *navio de permiso*, dret pel qual se li permetia introduir a Amèrica un vaixell de 500 tones ple de mercaderies; vaixell que en la pràctica es transformava en diversos vaixells.

Davant aquesta competència britànica els comerciants espanyols van exigir al govern que anul·lés les reglamentacions i restriccions per tal de poder comerciar amb Amèrica lliurement ja que sols afavorien els anglesos. Els polítics il·lustrats van donar suport a aquestes reclamacions i en el període que va del 1765 al 1778 es van anar suprimint totes les restriccions del comerç de la península amb Amèrica. El 1765 es va promulgar el primer decret de Lliure Comerç que de caire restringit autoritzava el tràfic d'una sèrie de ports espanyols (Santander, Gijón, La Corunya, Sevilla, Cadis, Màlaga, Cartagena, Alacant i Barcelona) amb una sèrie d'illes del Carib (Cuba, Santo Domingo, Puerto Rico, Margarita i Trinitat).

La progressiva ampliació d'aquestes àrees acabaria amb el decret de 12 d'octubre de 1778 pel qual s'habilitava una sèrie de tretze ports espanyols (els ja citats més els de Palma de Mallorca,

els Alfacs, Almeria i Santa Cruz de Tenerife) per tal de comerciar directament amb un total de vint-i-dos ports i àrees americanes.

Després de la implantació del Lliure Comerç amb Amèrica el tràfic va experimentar un auge molt fort que va durar fins l'any 1796 en el qual entrà en guerra amb Anglaterra (1796-1801; 1804-1808) i el tràfic atlàntic es va fer difícil; aquests obstacles es van agreujar durant la Guerra del Francès (1808-1814) època en la qual el mercat americà va ser envaït per comerciants britànics i dels Estats Units.

En aquest tràfic del comerç colonial hi prengueren part molts comerciants de Barcelona i d'altres indrets de la costa catalana. El Maresme va proporcionar pilots, navegants i comerciants al tràfic comercial amb Amèrica.

El cas estudiat és el d'un comerciant d'Arenys de Mar (Maresme) anomenat Matheu Esther que va tenir relacions comercials amb la costa atlàntica americana. Com a documentació bàsica s'analitza el copiador de cartes autògraf de l'esmentat comerciant on es troben reproduïdes una bona part de les cartes i altra correspondència amb les places comercials americanes i espanyoles en les quals Matheu Esther hi tenia una estreta relació comercial.

L'AUTOR

Matheu Esther va néixer a la població d'Arenys de Mar el 18 de febrer de 1755, fill de Matheu Esther, de professió mariner, i de Maria Vila.

Esther va ser batejat a la parròquia de Santa Maria d'Arenys de Mar el mateix dia del seu naixement pel prevere Jaume Colomer (1). Era el tercer dels vuit fills que van tenir Matheu Esther i Maria Vila. Ja de jove s'interessà més pel món dels negocis que per l'ofici de mariner. De fet, la base comercial de la seva activitat guardaria estreta relació amb el mar, tasca en la qual sens dubte l'havia introduït el seu pare.

A l'edat de 30 anys es va casar. Era el 9 de febrer del 1786 quan Matheu Esther i Caterina Ferré van contraure matrimoni a l'església de Santa Maria d'Arenys de Mar (2). Ella era filla de Pau Ferré, mestre d'aixa, i de Lucrècia Bonafè, habitants de la part alta de la vila.

Durant tota la seva vida, Matheu Esther va dedicar-se al món dels negocis vers Amèrica, activitat que estudiarem més endavant.

Josep Maria Pons i Guri en la seva obra inèdita sobre la Guerra del Francès (3) ens descriu els fets que succeïren a Arenys de Mar i a la costa durant la guerra. En aquests apunts hi esmenta que

el 14 de novembre de 1808, Esther, com a batlle d'Arenys de Mar, s'oposa a un dels membres de la Junta Local degut a la interferència d'ambdós en llurs jurisdiccions.

Esmenta també que el 1812 és elegit membre d'una junta de govern de la vila pel general francès Lamarque, en plena Guerra del Francès. El dimarts 12 de maig de 1812, la comissió popular es posa en contacte amb la Junta Superior de Catalunya instal·lada a Vic. Com que no és la representació originària de la localitat que tenen l'Ajuntament i la Junta Local, fan constar que la seva elecció *fue a pluralidad de votos en el 5 de febrero a fuerza de bayonetas del ejército del general francés Baron de Lamarque por ausencia de las autoridades* (3), a fi de no tenir-los per afrancesats.

El comissionat envià a Esther amb l'encàrrec de demanar autorització per a disposar dels hospitals, dels fons i dipòsits de la Croada. Com a notícia, l'esmentat treball ens dóna que Matheu Esther morí a Vic el dia 16 de maig de 1812 a causa d'una malaltia que portava des d'abans de ser enviat a Vic.

El dia 18 de maig, Matheu Esther fou enterrat al fossar parroquial d'Arenys de Mar a l'edat de 57 anys.

Esther morí després d'haver testat, testament que es trobava en mans del notari Dr. Miquel Móra d'Arenys de Mar, volum notarial que no es conserva degut a la seva destrucció durant la passada guerra civil espanyola.

LA VILA D'ARENYS DE MAR EN EL S. XVIII

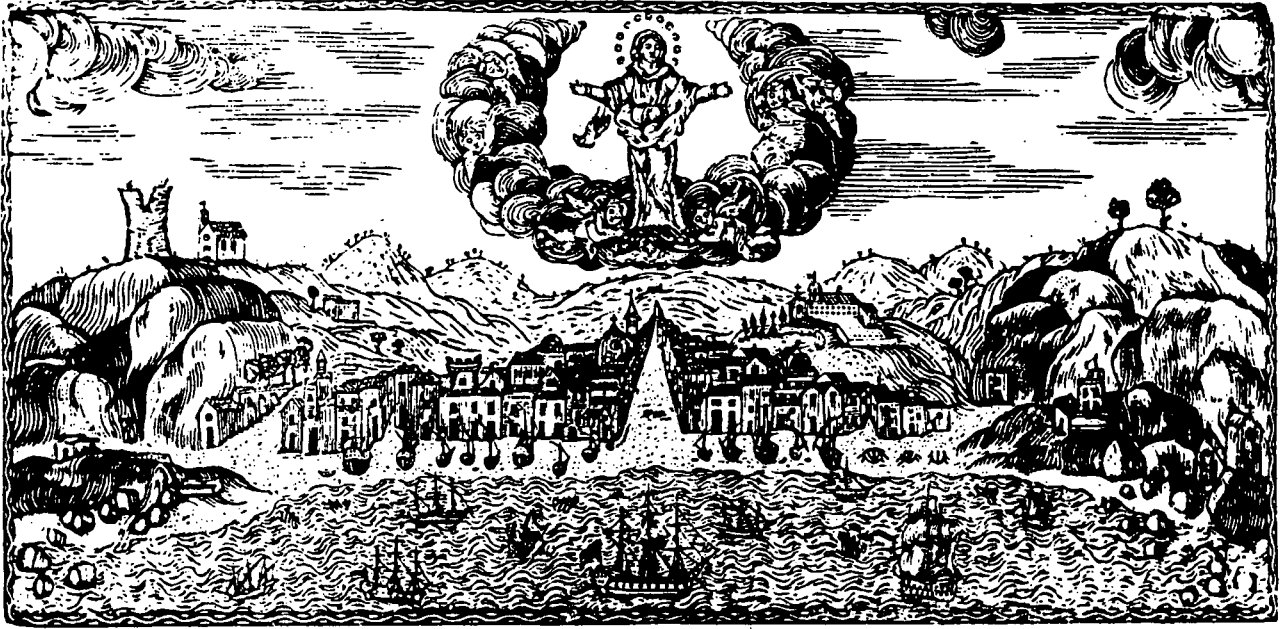
El marc des d'on Matheu Esther realitzava la seva tasca de comerciant era la vila d'Arenys de Mar.

La vila resta encaixada enmig de dos turons que gairebé toquen el mar: el del Mal Temps, a llevant, i el de la Pietat, a ponent. La riera de Sobirans o d'Arenys que baixa des del Montalt divideix la població per la meitat. El terme municipal d'Arenys pertany al bisbat de Girona tot marcant el límit amb el de Barcelona.

L'església de Santa Maria era sufragània de la de Sant Martí d'Arenys fins el decret de Carles III donat el 19 d'agost de 1781.

La història d'Arenys es centra en gran part en la seva vocació marinera. Des del s. XIII hi ha referències del comerç marítim, i en el s. XV apareixen les primeres dades sobre la construcció de vaixells.

El comerç marítim puixant en els ss. XVI i XVII per la Mediterrània i Europa s'incrementà

Arenys de Mar al segle XVIII. Capçalera d'una patent de sanitat. Museu Marítim de Barcelona.

en el s. XVIII ja abans del decret de Carles III en el 1778 obrint el Lliure Comerç vers terres americanes.

El viatger F. de Zamora vers el 1790 ens descriu la vila d'aquesta forma:

Es una villa muy bien plantada y hermosa por la correspondencia de sus calles. Tiene 40 buques de 150 a 200 toneladas y 2 de 300 a 400 que trafican con América y otras partes. Se construyen unos años con otros en sus mestranzas unos seis buques de 100 más toneladas y a más de 80 barcos de pescar. Su matrícula és de 740 hombres a saber: 500 marineros y 240 maestranzas.

Se consideran 1.500 mujeres ocupadas en el trabajo de los encajes regulándose su tal labor a 55 libras. Se coge vino de cinco mil cargas de mediana calidad. Se hallan establecidas tres fábricas de medias de seda y dos de algodón en las cuales hay ocupadas entre hombres y mujeres y para el tráfico de ellas se necesitan cinco mil libras. A más de dichas, de nuevo se han establecido una fábrica de indianas, dos tejedores de velos y dos de jabón de piedra habiendo en todas estas empleadas unas 100 personas y para su tráfico són precisos unos fondos de 100 mil libras. Su vecindario és de 1000 casas y sus vecinos se ocupan muy a menudo del comercio (4).

Va tenir una gran influència en la població l'Escola de Nàutica, fundada en el 1799 pel pilot arenyenc Josep Paralt i Torras (1740-1829).

Matheu Esther en una carta del copiador ens descriu també la seva Vila natal:

Esta villa (en la que hicieron noche SS.MM. cuando fueron y regresaron de Figueras) és una de las más grandes que hay en la costa de Barcelona a Francia y toda la gente vive de la navegación y del comercio marítimo a excepción de algunos pocos.

En la guerra pasada se llegó al extremo de la indigencia. No sé qué haremos con tantos mendigos públicos y ocultos, pues esta será mucho peor que la otra porque en la primera habían muchos recursos que ahora no hay. Yo tendré que sentir una buena parte en ella. Si la guerra seiciese sólo con los barcos armados para ello el comercio parecería muy poco o nada (5).

EL COPIADOR DE CARTES

El copiador pertany al fons de l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar amb el número de registre 1.055. Es pot enquadrar dins de la documentació privada, ja que ve compostat per una sèrie de còpies de la correspondència que va ser enviada als corresponsals d'Esther a Amèrica i que també recull en gran mida les transaccions comercials amb altres ciutats del país.

Les dates de les primeres cartes arrenquen en l'any 1790 (18 d'agost) fins el 26 de gener de 1805, data que senyalitza l'última carta.

El suport de la documentació és en paper i les mides del llibret contenen uns 31 cm de llargada i uns 22 cm d'amplada cosits entre ells i sense enquadrar. Malgrat que la tinta d'algunes pàgi-

Carta á Ramon Carbonell y Viñals, y Compañía en Buenos ayres, á 7ta de Noviembre 1804.

Molt Sr meu: per lo Benjamín Sr Ignazi de Loyola, son Cap^o D. Mariano Alzaa, remeto á Vm. un Bagul que conté en sí, cinquanta y tres Dotzenas de Gornas blancas de Cotó, qual factura inclou en esta, y segons ella, importan \$ 424399, quals estimaré de Vm. tingua á ve de vendre quant li apareixerá millor, y lo resultat en l'impio me remetrá empleat ab aquella mercaderia y Bastiment que li apareixerá millor. Lo Bagul te n^o Marca ME. ó Matheu Esther. Es q^e se me ofrecio cansar y posar en noticia de Vm. perqu^e suplico á Deu lo q^e me ad. Them de mar 7ta de Nov^{bre} 1804. Matheu Esther.

Carta dirigida a Ramon Carbonell y Viñals y Compañia de Buenos Aires el 7 de novembre de 1804. (Arxiu Històric Fidel Fita (Arenys de Mar) Ms. 1055, "Copiador de cartes de Matheu Esther").

nes centrals s'ha oxidat, permet no obstant entendre el seu contingut, i podem afirmar, doncs, que el copiador es troba en bon estat de conservació.

La lletra és molt cal·ligràfica i les cartes vénen encapçalades pel nom del destinatari, lloc de procedència i lloc on resideix, per acabar amb la data i el cos de la missiva. A l'acabament hi ha la firma rubricada d'Esther. En el copiador hi ha un total de 156 cartes escrites quasi en la seva totalitat en un català molt correcte i una minoria d'elles en castellà, les quals coincideixen amb les dirigides a agents i administradors d'assumptes estatals.

L'ORGANITZACIÓ COMERCIAL DE MATHEU ESTHER

A la llum del copiador, les operacions comercials de Matheu Esther es realitzaven d'Arenys o de Barcelona estant.

Per a l'exportació a Amèrica els productes provenien d'Arenys de Mar i Manresa, generalment tèxtils, i eren embarcats al port de Barcelona des d'on anaven cap a Amèrica seguint la costa espanyola fins a Cadis per després creuar l'Atlàntic fins a l'Havana en combois.

Un cop al seu punt de destí, un comerciant català, amic o persona de confiança d'Esther, s'encarregava de vendre la mercaderia. El preu estava orientat pel mateix Matheu Esther, però donava llibertat de variar-lo segons les exigències del mercat; fixant malgrat tot el preu límit de compra. Un cop venudes les mercaderies catalanes, s'esmerçaven els diners de benefici amb productes ameri-

cans, dels quals la major part també s'orientava la seva compra per Matheu Esther. El corresponsal retirava una part dels diners dels beneficis per pagar els nòlits i despeses d'embarcament, a l'igual que una comissió per a ell.

La tornada es feia via Cadis, on un altre comerciant català afincat allí intentava col·locar els productes americans, si els preus del mercat eren òptims per a realitzar l'operació. En cas contrari eren duts a Barcelona on s'intentaven vendre, o a la costa; però si el preu era contrari per produir guanys eren emmagatzemats fins que els preus del mercat fossin favorables.

En cas de guerra, la mercaderia es fletava en vaixells diferents per tal que si un vaixell es perdia en mans de corsaris, no hi hagués tanta pèrdua. També hi havia en temps de guerra altres alternatives pel desembarcament: o bé a Galícia o bé a Santander, on comerciants catalans tenien cura que la càrrega no es perdés.

Matheu Esther comerciava amb diners de tercers, persones a qui comprava mitjançant la seva xarxa d'intermediaris els productes americans per fer negoci a Catalunya o bé esmerçava en productes catalans els diners de gent resident a Amèrica.

CORRESPONSALIES :		
Nom plaça comercial	Nom comerciant	any documentat
Montevideo	Bonaventura Vila	1792 - 93
Vera Cruz	Fidel Pujol	1792 - 1805
L'Havana	Fidel Pujol Joseph Bagó Germans Castelló Salvador Massuet Joan Puig	1793 1793 1795 1796 1797
Sta. Marta d'Amèrica	Benet Rovira	1792
Trinitat, Cumanà, Guayre Cartagena, Caracas	Joseph Bagó Joseph Gofay	1793 - 1800
Puerto Cabello Buenos Aires Santander Màlaga Barcelona Figurilla de Ayamonte	Fidel Pujol Camilo Julià Joseph Esther Fco. Arabia Benet Torres Salvador Graupera	1796 - 1800 1804 1790 - 1801 1796 1795 - 1797 1792 - 1803
La Corunya	Joseph Dalmau Joan Grau	1799 - 1800 1799
Càdis	Bonaventura Gassó Bernat Molet	1803 1794 - 1800

ELS PRODUCTES D'INTERCANVI: Exportació, importació i preus.

A/ EXPORTACIÓ

El tèxtil. És el sector que hi apareix més ben representat quant a volum de productes. Aquests procedien en gran mida de Manresa i Arenys, essent la primera ciutat la que exportà més cops. Principalment els productes manresans són els mocadors i les mitges, les quals mantenien diverses qualitats: les mitges negres i espesses, les mitges de vara castellana i les mitges de colors. Pel que fa als preus apareixen poques vegades esmentats i sols apareixen pel que fa a les mitges (28 i 29 pesetes la dotzena).

Arenys exportava puntes de fil, blondes, sèries, mitges, cintes i velluts. Els preus no vénen definits pel producte sinó que descriuen, quan vénen esmentats, el volum total de mercaderies, sense esmentar ni especificar els preus en concret de cada producte. En una carta a Puerto Cabello es descriu el valor d'una camisa, calçotets, gec, armilla, calces blanques, mitges d'home i sabates, tot pel preu de 38 lliures, 10 sous i 4 rals d'Arenys. (6)

Orfebreria. Apareix en el 1804 en les cartes del 14 d'abril de 1804 i en la del 2 de juny de 1804, ambdues dirigides a Fidel Pujol Menor a Puerto Cabello, uns *60 llibres d'or* [...] que valien el preu de 55 lliures i *10 llibres de plata* [...] per valor d'*11 lliures i cinc sous* (18). És possible que tals llibres es tractessin d'un grup de pans d'or (potser algunes dotzenes) i altres de plata. Els pans d'or/plata eren un grup de 100 o 120 fulls d'or/plata molt prim, tipus octaveta, que els dauradors feien servir per a ornamentar els objectes artístics per tal de daurar o platejar sobre fusta.

Els comestibles. Sols s'esmenten fruits secs. Estan dirigits a Santander. Només hi apareix l'ametlla. Aquest producte era típic d'Arenys. Les ametlles apareixen esmentades en el copiadore en una doble modalitat: les *d'esperança*, per un valor de 36 lliures el quintar i l'ametlla comuna per valor de 26 a 28 lliures el quintar.

L'aiguardent. És un dels productes més importants del comerç americà. Sols s'esmenta en el copiadore l'exportació de 20 a 25 barrils a Porto Cabello i 24 barrils de pipa d'aiguardent prova d'Holanda amb dos vuitens de reforç per a l'exportació a Cumaná.

En conjunt el volum d'exportacions vénen marcades principalment pels productes tèxtils, essent els altres productes d'altres modalitats poc representatius dins el volum general que ens mostra el copiador.

B/ IMPORTACIÓ

Pel contrari a l'exportació, hi apareixen gran quantitat de productes esmentats, de diferent naturalesa. Aquest fet ens decanta a refer una anàlisi per tal de destriar el contingut segons el lloc de sortida dels productes americans. Això permet alhora observar la tipologia de productes que surten de cada àrea comercial americana.

L'Havana. Des de Cuba s'envien a la península varis productes, dels quals destaca el sucre a 23 lliures el quintar (1793). En més poca quantitat s'importava a la península el cotó en floca, cera, *palo campetx*, pebre de *tabasco*, granes, anyil, *zarza parrilla* i cafè, juntament amb cuiros.

Veracruz. Aquest port és l'únic que apareix juntament amb l'Havana de l'àrea central americana. La importació a la península rau principalment en varis productes colonials. Destaca el sucre a 30 rals la barra, el cotó en floca, el pebre a tres sous la lliure i el *palo campetx* a 8 rals. El comerç en aquesta àrea sols apareix en les primeres correspondències d'Esther fins el 1792. Cosa que fa sospitar que les guerres van influir en el comerç d'aquestes àrees on el corsarisme era abundant.

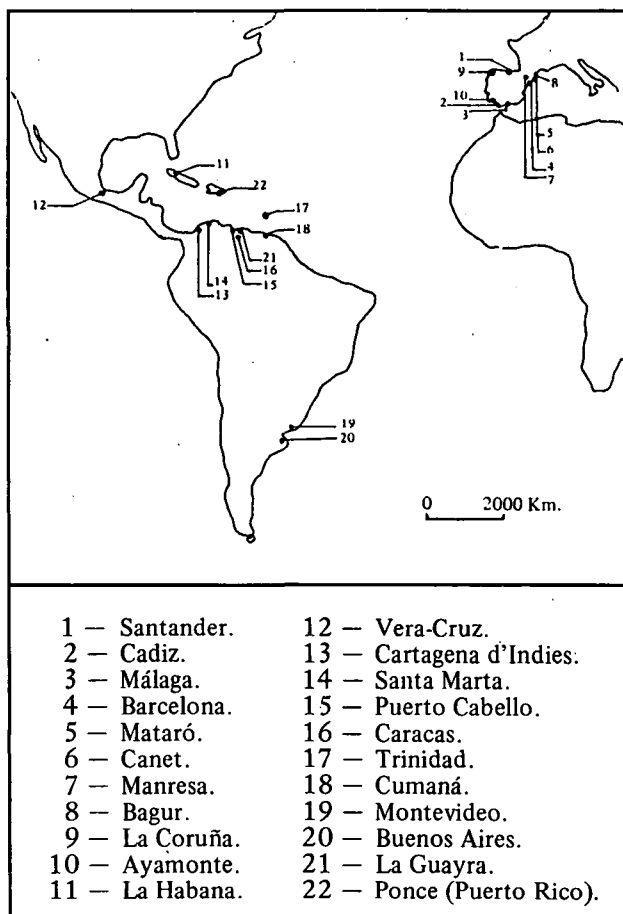
Cartagena d'Índies. D'aquesta plaça comercial en tenim documentada en el copiador la importació de productes com el cacau a 16 duros la fanega, i el cotó; però aquesta àrea surt molt poc representada en el copiador.

Porto Cabello, Caracas i Guayra. Aquesta zona, a la llum de la documentació, se'ns presenta com la que té més força quant a volum de productes demanats i que arriben a la península a la xarxa comercial de Matheu Esther. La varietat de productes és nombrosa. S'esmenten productes de la flor d'anyil, el cacau, el cotó, el sucre i el cafè. Aquestes places agafen importància a partir de 1798 i 1805 per tal com gran nombre de correspondència va dirigida a aquesta àrea. Els preus són abundantment esmentats.

Montevideo i Buenos Aires. El principal i únic producte pel qual s'esmenta aquesta plaça comercial són els cuiros (de 20 a 26 lliures).

El mateix Esther en el copiador, destaca la bona qualitat dels cuiros de Buenos Aires. Sembla ser, però, que Montevideo sols és un punt de sortida de productes i no un rival comercial de Buenos Aires en la seva producció.

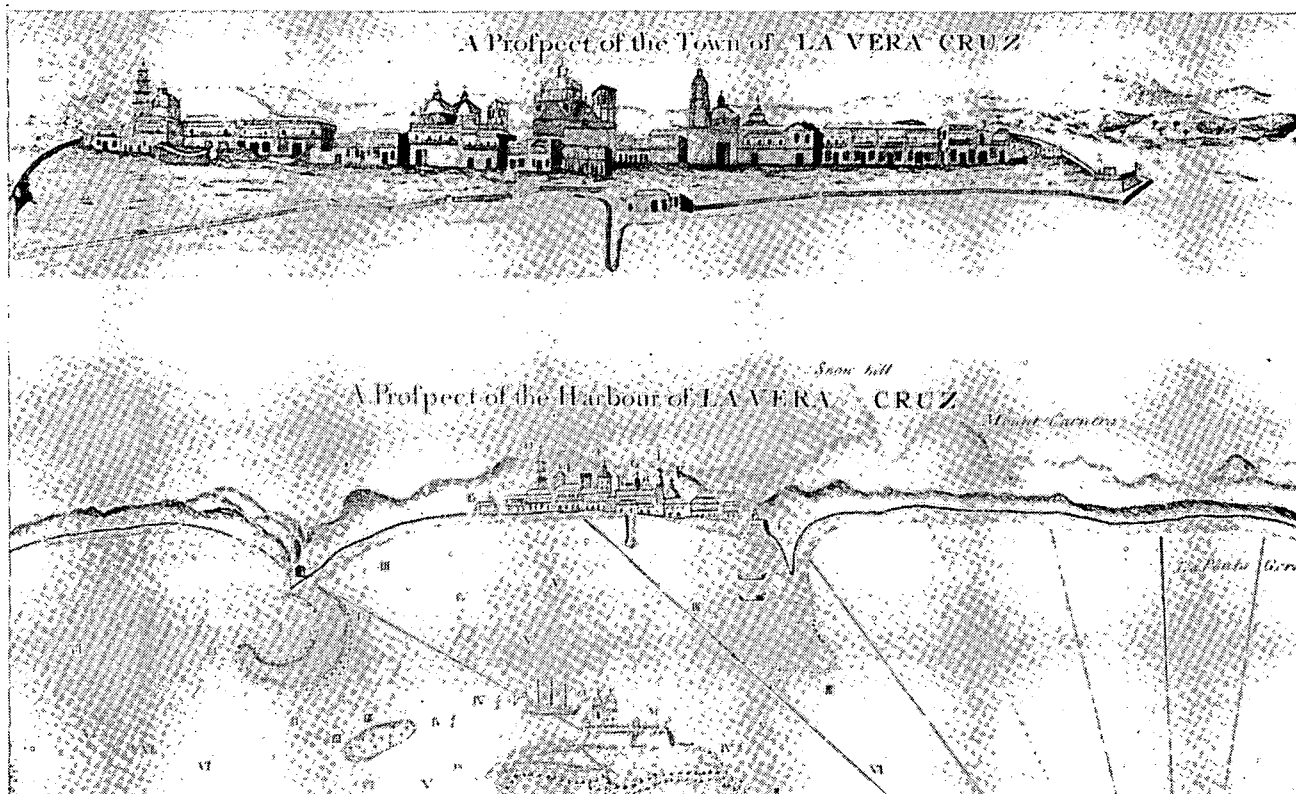
PLACES COMERCIALS ESMENTADES EN EL COPIADOR

INTENT DE PERIODITZACIÓ COMERCIAL DEL COPIADOR

Un cop analitzat el contingut del copiador s'observa en primer lloc el contrast amb la trajectòria històrica del moment. Les guerres influencien en gran mida en el volum comercial esmentat. Podríem doncs, a partir d'aquestes premisses, establir una sèrie de variables en el comerç a partir dels fets conjunturals. En un intent de periodització comercial hi podem diferenciar cinc etapes:

1a. ETAPA (1790-1793). Comercia principalment amb Montevideo i Veracruz. El comerç es desenvolupa sense cap incident. En la correspondència esmenta els productes enviats i recomanacions per tal que els beneficis siguin invertits en una sèrie de productes que esmenta amb el preu òptim per haver-hi guany. Descriu una saturació de l'exportació de mitges de Barcelona a Veracruz amb la por que els preus baixin per l'augment de l'oferta. El transport es realitza amb dos bastiments diferents per tal que si un es perd, l'altre arribi.

Veracruz vista des del mar estant i perspectiva de la rada i situació dels baixos i esculls d'enfront la ciutat i del castell de San Juan de Ulúa, aixecat sobre uns illots, segons una carta marítima anglesa de mitjan segle XVIII.

2a. ETAPA (Març 1793-Tardor 1793). Aquesta etapa comença amb les primeres notícies de guerra amb França (7). Tota l'etapa es caracteritza per l'intent de part de Matheu Esther de fer efectius els seus interessos esmerçats en mercaderies. Ordena als seus corresponsals de Veracruz, Guayra, Cumaná, Cartagena, Trinitat i l'Havana, que embarquin les mercaderies cap a Espanya en bastiments o en Companyia. Aconsella que els coneixements del patró siguin enviats per duplicat per la raó que si un es perdés arribaria l'altre. Un dels consells és el de no esmerçar els diners en mercaderia cara, però malgrat tot en estar en guerra si els preus són alts que esmercin igualment encara que els nòlits siguin cars.

Hi ha una notícia important en una carta dirigida a Joseph Bagó (9) en la qual esmenta que des de la guerra amb França les seves mercaderies van pujar en totes les places d'Amèrica.

Segons Esther la guerra amb França va ser declarada l'1 de març de 1793 i a Barcelona es va fer públic entre el 15 i el 16 del mateix mes (8).

Esther esmenta: "La guerra amb França no és tan perillosa com la guerra de l'anglès" (8), però malgrat tot el port de Barcelona va ser tancat entre maig i abril de 1793 perquè un bastiment de Vilanova va ser atacat prop del port de Barcelona per un corsari francès (9).

En aquesta etapa, doncs, predominen les notícies sobre la importació de productes americans i la seva venda a Cadis, Màlaga o Barcelona.

Sobre l'exportació, sols s'esmenta en la documentació la compra de mitges i mocadors de Manresa a la fàbrica de Joseph Pijoan i Lluch per a l'exportació dels mateixos a Montevideo.

3a. ETAPA (Tardor 1793 - 1796). Malgrat que la guerra amb França no acaba fins el 1795, a finals de 1793 hi ha una lenta recuperació del comerç d'Esther. Les importacions es centren principalment en el cacau de Caracas, que segons les notícies del copiadore costava molt de vendre en el mercat de Barcelona, on el seu preu era molt baix, obligant a guardar el cacau d'agost fins a Nadal per tal d'esperar una puja de preus per intentar obtenir més guanys.

Pel que fa a l'exportació, es centra en els mocadors de Manresa, els quals són exportats a Puerto Rico.

Una característica d'aquesta etapa, és l'abandó del comerç amb Veracruz, que de fet ja no tornarà a sortir esmentat en el copiadore com una plaça d'intercanvi. Aquest període acaba amb la pau del juliol del 1795 (Pau de Basilea) fins l'inici de les hostilitats per la tardor del 1796.

4a. ETAPA (1796 - 1802). Aquesta etapa s'enceta en el ritme comercial d'Esther amb un nou període de tribulacions degut a la guerra amb Anglaterra. Les primeres notícies d'aquesta confrontació bèl·lica s'esmenten per primer cop el 15 de juny de 1796. Apareix a l'igual que l'anterior etapa de guerra la urgència que els corresponents esmercin els seus interessos, els quals exigeix que siguin enviats com més ràpid millor, en mans d'algun patró de confiança. Respecte a la guerra escriu (14): *En tots els ports d'Espanya ja han embarcat tots els barcos anglesos i van al camp de Gibraltar 30 mil homens i pel general Lancaster. També van alguns batallons a la frontera de Portugal.*

Vers el 17 de gener de 1798 (15), *s'espera que per Carnestoltes o Quaresma hi hagi pau.* Malgrat tot, el 13 de febrer de 1799 escriu (16):

Els turcs y lo rey de Nàpols estan en guerra amb la França y lo emperador y lo rei de Prusia sembla que estan a punt de rompres contra els francesos: de la Rusia estan en marxa més del cent mil homens que ajudaran a l'emperador en cas de guerra jo tinc confiança que si tots aquestos tenen guerra contra França tal vegada forem pau amb l'Anglaterra...

Aquesta etapa acabaria amb la firma de la Pau d'Amiens (apèndix 1), malgrat que les notícies de la pau no s'esmenten en el copiador.

Referent al comerç interior, Matheu Esther tramita un carregament de mitges per enviar a Santander, segurament per a l'exportació a Amèrica.

Respecte a les places comercials americanes, s'esmenta el desig de replegament dels seus interessos de l'Havana, sense especificar productes —sols el sucre— i sense donar notícies d'arribada a la península d'aquests productes.

Tot el volum comercial es centra a la zona de Puerto Cabello, Cumaná i la Guayra. El volum de cartes referides a l'orientació de compra de productes a aquesta zona és bastant nombrós, malgrat que sols una bona part figura com a rebut a la península.

Hi ha nombroses referències a rutes alternatives de Cadis, com la que esmenta en una carta a Fidel Pujol de Porto Cabello (17):

[...] te advertesch que si bens no vingues per Cadiz porque sempre ibern i estiu los inglesos lo tenen bloquejat, pots venir per Galicia i encara millor per Biscaia pues el cap de Finisterre no falten anglesos [...]

5a. ETAPA (1802 - 1804). Aquesta etapa apareix unitària quant a les nombroses cartes i vo-

lum de la correspondència, que es centra principalment a l'àrea de Caracas i Puerto Cabello.

Al principi d'aquesta etapa hi ha pau, però a partir del 14 de setembre de 1803 (11) apareixen nous rumors sobre el reanudament de les hostilitats contra els anglesos. Segons Esther sols hi va haver 26 mesos de pau (12).

Per la tardor de 1804 la nova guerra era ja un fet: *[...] Respecto a los ingleses han cometido y continuan cometiendo muchas hostilidades contra nuestra bandera [...]* (13)

Hi ha moltes referències als preus de productes americans a Barcelona. Podem observar també que hi ha un gran nombre de correspondència en la qual demana que se li enviïn productes, malgrat la tendència del període a minvar el volum comercial. Hi ha però una manca de dades per tal d'afirmar que el volum comercial d'Esther s'incrementa ja que no hi ha notícies que ens indiquin si les mercaderies demanades són realment a Barcelona i a la península.

CONCLUSIONS

La documentació aquí estudiada ens ha posat a la llum una sèrie d'experiències personals de l'autor. El copiador ens situa en primer lloc sota l'òptica quotidiana del comerç americà, donant a conèixer una sèrie de temors, preocupacions i esperances que dia a dia anaven construint la vida comercial de Matheu Esther.

Com a consideracions finals i globalitzant una sèrie de característiques que s'entreveuen al llarg de tot el copiador, podríem deduir que:

a) L'aportació de la gent del Maresme en el trànsit econòmic i comercial americà va ser nombrosa i remarcable. Trobem al llarg de tots els ports americans ressenyats en el copiador (Veracruz, l'Havana, Cumaná, Guayra...) així com a ports espanyols (Santander, La Corunya, Cadis...) una sèrie de comerciants catalans d'origen maresmenc, principalment de Canet, Arenys, Llaveneres i Mataró, els quals intenten fer més o menys fortuna al llarg de l'última dècada del s. XVIII i començaments del s. XIX.

b) El copiador reflecteix pel que fa a la periodització comercial, la influència de les èpoques de pau i de guerra que demostra fins a quin punt a nivell de mentalitat, a nivell econòmic i a nivell conjuntural van afectar el volum i forma de realització del tràfec comercial amb el nou continent.

c) A nivell de productes cal notar la importància de la zona maresmenca i manresana quant a l'exportació a Amèrica i la importància dels productes colonials per a la importació a Catalunya.

d) Els preus esmentats en el copiadore demostren la importància dels fets conjunturals en la fluctuació dels preus dels productes en els mercats americans i peninsulars. L'augment de l'estoc, la conjuntura bèl·lica entre altres, motiven un canvi negatiu en l'evolució del comerç reflectit en el copiadore.

En resum, doncs, totes les dades del copiadore en el seu conjunt ens fan pensar que les operacions comercials amb Amèrica van obrir un futur per a la immensa majoria de comerciants del Maresme, cosa que va ser important per al desenvolupament de la nostra comarca.

Joaquim Graupera i Graupera.

ELS VAIXELLS

VAIXELLS	NOM	DESTÍ	CAPITÀ
Bastiment	---	Guayre	P ^o . Pau Aymerich (1)
Bastiment	---	Guayre	P ^o . Fco. Domènech (2)
Fragata	N ^a . Sra. Pineda	---	C ^a . Antoni Llinàs
Fragata	"La Cleopatra"	Puerto Cabello	C ^a . Joseph de Plaza
Fragata	Sma. Trinitat	Puerto Cabello	P ^o . Montserrat Segarra
Pollancre	Sant Joan Baptista	---	C ^a . Fco. Fornaguera
Goleta	N ^a . Sra. del Carme - alies la galga -	Puerto Cabello	C ^a . Joseph Milans
Goleta	---	---	Jaume Llobet
Barca	---	---	P ^o . Pere Vila
Bergantí	Sant Ignasi de Loyola	---	C ^a . Mariano Alzaa
Bergantí	El diligente	Puerto Cabello	C ^a . Blay Mas i J. Basora
Bergantí	Sant Benet	Buenos Aires	P ^o . Benet Calsada (3)
Balaú	El lindo	Puerto Cabello	C ^a . Agustí Carbonell
Paquebot	Sant Geroni	Puerto Cabello	Ca. Fco. Colomer

(1) - Viatge de 59 dies de durada, sortint de Barna.
 (2) - Viatge de 62 dies de durada, sortint de Barna.
 (3) - Patró de Sant Feliu de Guixols.

ÍNDIX ANTROPONÍMIC

Nota: En el llistat, ordenat per ordre alfabètic, apareixen els personatges esmentats en el copiadore, a més de les dades referents a professió, població d'origen, població on resideixen i dates de les cartes on apareixen esmentats.

- ABADAL, Francisco, de Vic. 1803-VI-15 / 1803-VIII-3 / 1803-VIII-10 / 1804-II-18.
- ALBANELL, de Santander. 1802-XII-1.
- ALBANELL, Llorenç. Tintorer de seda del carrer dels Assaonadors de Barcelona. 1804-VII-30.
- ALZAA, Mariano. Capità del bergantí Sant Ignasi de Loyola. 1804-XI-7.
- ARABIA, Francisco. Mestre d'aixa d'Arenys de Mar. Resident a Màlaga. 1796-VIII-10.
- AYMERICH, Pau. Patró de bastiment. 1803-XI-30.
- BAGO, Joseph. Mestre d'aixa d'Arenys de Mar. Trinitat, Cumaná, Guayre i Cartagena, 1793-III-15 / L'Havana, 1793-VIII-17 / Cadis, 1793-XII-14 / Cadis i Màlaga, 1794-III-1.
- BASORA, Joseph. Capità del bergantí "El Diligente". 1804-I-28 / 1804-VI-2.
- BESANT, Jaume. 1793-III-9.
- CALSADA, Benet, de Sant Feliu de Guixols. Patró del bergantí "Sant Benet". 1804-V-2 / 1804-V-30.
- CAPDEVILA, Joseph. 1804-VI-21.
- CARBONELL, Agustí. Capità del balaú "El Lindo". 1804-VI-21.
- CARBONELL, J., de Sitges. Patró. 1801-III-14 / 1803-XI-30.
- CARBONELL, Ramon. Esparter del carrer dels Escudellers de Barcelona, Pare de Ramon Carbonell i Viñals. 1804-XII-7 / 1805-I-23.
- CARBONELL i VIÑALS, Ramon. Fill de Ramon Carbonell. Buenos Aires. 1804-IV-2 / 1804-XI-7.
- CARRERES PASAMONERS, Agustí. Montcada. 1803-VI-25.
- CARRERES PASAMONERS, Pere. Montcada. 1803-VI-25.
- CASAS, Pau. Mestre d'aixa. 1804-VII-30.

- CASTELLÓ, Fèlix. L'Havana. 1795-VIII-12.
 CASTELLÓ, Pere. L'Havana. 1795-VIII-12.
 CATÀ, Fèlix, d'Arenys de Mar. Patró de vaixell. 1797-IV-13.
 CATARINEU, Joan. 1802-VII-31 / 1803-I-19 / 1803-II-19.
 COLOMER, Francisco. Capità del paquebot "Sant Geroni". 1804-VII-30.
 DALMAU, Gaspar, de Canet. La Corunya. 1800-III-15 / 1799-XI-16.
 DALMAU, Joseph, de Canet. La Corunya. 1800-III-15 / 1799-XI-16.
 DOMÈNECH, Francisco. Patró de bastiment. 1803-XI-30.
 ESCARDO, Francisco, de Vilanova. Patró de vaixell. 1802-VII-14.
 ESTHER, Joseph Francisco, d'Arenys de Mar a Santander. Cosí de Matheu Esther. 1790-VIII-18 / 1802-VII-31 / 1802-IX-22 / 1802-VI-6 / 1802-XII-2 / 1803-I-9 / 1803-II-19 / 1800-III-15.
 ESTHER, Manuel. 1802-XI-6 / 1796-I-30 / 1802-VI-16.
 ESTHER, Peret. 1790-VIII-18.
 ESTHER, Xaco. 1792-XII-28.
 ESTHER I VILA, Maria. Germana de Matheu Esther. 1792-VII-10.
 FARRUELLA, Bonaventura. Botiguer del carrer de Montcada de Barcelona al cantó del carrer de Sombrerers. 1804-VII-30 / 1805-I-26 / 1804-II-18.
 FAXONERA, Bonaventura. Patró d'Arenys de Mar. 1797-IV-13.
 FERNÁNDEZ DE VALVERDE, Angel. Administrador de la renda de Correus de Mataró. 1798-XII-18.
 FEÏS, Joseph (àlies *Mureu*). Puerto Cabello. 1802-XII-15 / 1803-XII-15.
 FINET, Simó. 1795-VIII-8.
 FORNAGUERA, Francisco. Capità del pollancre "Sant Joan Baptista". 1796-IV-13.
 FRANCO ESTHER, Joseph, d'Arenys de Mar a Santander. 1799-XI-16.
 GALÍ, Gabriel. Corredor reial de canvis de Barcelona. Carrer de Fronollà prop del carrer de Sant Cugat. 1802-IX-26 / 1803-III-23 / 1803-IV-2 / 1803-V-18 / 1804-IV-14.
 GASSÓ, Bonaventura i Companyia a Cadis. 1803-II-5 / 1803-III-23 / 1803-IV-2.
 GINESTA, Pubilla. 1790-VIII-18.
 GODAY I CODINA, Joseph de Canet. Guayre, 1794-VI-4 / Màlaga, 1796-III-3 / Cumaná, 1796-VI-15 / Guayre, 1797-I-14, 1801-XI-7 / Caracas, 1800-III-15 / 1802-VII-14 / 1803-I-15 / 1803-XI-30 / 1804-I-28.
 GRAU, Juan, a Galícia. 1799-II-13.
 GRAUPERA, Francisco. 1803-IV-2 / 1803-X-18.
 GRAUPERA, Salvador, de Llavaneres a Figuerilla de Ayamonte. 1792-IX-6 / 1792-XI-28 / 1793-I-26 / 1793-III-9 / 1803-V-25.
 GUISSART, Esteve. Patró de Blanes. 1803-V-18.
 JULIÀ, Jaume (àlies *Brabó*) d'Arenys de Mar a Ponce (Puerto Rico). 1802-VIII-14 / 1802-IX-16.
 JULIÀ I PUJOL, Maria. Tia de Fidel Pujol d'Arenys de Mar. 1802-IX-16.
 JULIÀ I VINYALS, Camilo i Companyia, a Buenos Aires. 1804-XI-28.
 LLAUDER ROURE i Companyia, de Canet. 1793-IV-18 / 1799-II-13.
 LLINÀS, Antoni. Capità de la fragata "Nostra Sra. de Pineda" 1796-II-13.
 LLOBERES I OMS, Pau, a Cadis. 1802-VIII-7 / 1802-VIII-14 / 1802-IX-15 / 1802-IX-16 / 1802-XII-15 / 1803-I-5 / 1803-I-15 / 1803-II-5 / 1803-II-6 / 1803-III-23.
 LLOBET, Jaume. 1802-VI-16 / 1802-VIII-14 / 1802-XI-15 / 1803-V-18.
 LÓPEZ SOPENA, Antonio. Tinent General. Director enginyer del Principat de Catalunya. 1803-X-29 / 1803-XI-2.
 MACIÀ, Medir, de Lloret. Patró. 1792-XII-28.
 MANDRI, Joseph. 1792-XII-28.
 MAS, Blay. Capità del bergantí "El Diligente". 1804-I-28.
 MAS, Francisco, de Blanes. 1803-VI-29.
 MASSUET I MONTALT, Salvador, d'Arenys de Mar. L'Havana. 1796-X-14 / 1796-XII-14 / a Cartagena d'Índies, 1797-II-2.
 MASVIDAL, Antoni, a Barcelona. 1804-XI-7.
 MEDIR, Salvador, a Canet. 1794-III-8. Comercia amb mocsadors amb Joseph Pijoan de Manresa.
 MILANS, Joseph. Capità de la goleta "Ntra. Sra. del Carme" (àlies la *Galga*) 1802-IX-6.
 MOLET, Bernat, de Canet a Cadis. 1794-XI-16 / 1800-III-15.
 MONTSERRAT SAGARRA. Patró de la fragata "Stma. Trinitat". 1802-VIII-14.
 PALAU, Advocat. 1804-IX-15.
 PÉREZ BUENO, Juan. Oficial de la Tresoreria Major de R.S.M. a Madrid. 1804-XII-29.
 PIJOAN I LLUCH, Joseph, de Manresa. Fabricant tèxtil. 1794-II-3 / 1794-II-12 / 1794-II-24 / 1794-III-8 / 1795-IV-18 / 1795-V-5 / 1795-VII-8 / 1795-VII-25 / 1796-I-20 / 1796-I-30 / 1796-II-13 / 1796-II-14 / 1796-III-1.
 PLAZA, Joseph. Capità de la fragata "Cleopatra". 1803-II-5.
 PUIG I SABAT, Juan, d'Arenys de Mar a l'Havana. 1797-IV-13.
 PUJOL, Fidel. Mestre d'aixa d'Arenys de Mar. A Veracruz, 1792-XI-14 / 1792-XII-15 / 1793-III-13 / L'Havana, 1793-IV-13 / Cadis, 1793-VII-24 / 1793-VII-31 / Màlaga, 1793-VIII-31 / Puerto Cabello, 1796-IV-15 / 1798-I-17 / 1799-II-13 / 1799-IV-13 / 1799-XI-16 / 1801-III-14 / 1801-VII-15 / 1801-XI-7 / 1802-VI-16 / 1802-VIII-14 / 1802-IX-15 / 1802-IX-17 / 1802-XI-6 / 1802-XII-15 / 1803-I-15 / 1803-II-6.
 PUJOL, Fidel. Fill de Fidel Pujol, a Porto Cabello. 1803-XI-30 / 1804-V-4 / 1804-VI-2 / 1804-VI-12.
 RIUDOR, Juan, de la Barceloneta. 1804-VII-30.
 ROURE, Rafael. 1802-IX-15.
 ROVIRA, Benet. A Santa Marta d'Amèrica. 1792-II-10.
 SALA, Joseph. Pescater de Mataró. 1794-III-8.
 SALICH, Juan, (àlies *Tropell*). 1804-VI-24.
 SANTISCLE, Llorenç. Advocat de Mataró. 1804-VI-21 / 1804-IX-15 / 1804-X-22.
 SENTIES, Antoni. 1790-VIII-18.
 SERRA, Bonaventura. Pilot català d'Arenys. 1797-IV-13.
 SOLÀ, Joseph. Barcelona. 1794-III-8.
 TOMÁS LLORENTE, Jaume. Capellà a Puerto Cabello. 1802-IX-15 / 1802-VI-16 / 1802-XII-15.
 TORRES PELLISER, Benet. Corredor reial de canvis de Barcelona. 1795-VIII-8 / 1795-IX-9 / 1795-IX-26 / 1795-IX-28 / 1795-XII-12 / 1796-I-30 / 1796-II-20 / 1797-II-17.

- TORRES I SOLÉ, Fèlix, d'Arenys de Mar. 1802-VIII-14.
 URIBARRI, José Gabriel de, a Santander. 1801-VI-24.
 VIDAL, Fèlix, a Porto Cabello. 1803-V-14 / 1803-VII-30.
 VIDAL I SAVALL, Francisco. Subdelegat de Marina a Bagur. 1790-VIII-24.
 VILA, Bonaventura. Patró d'Arenys de Mar, cosí matern de Matheu Esther resident a Montevideo. 1792-IX-27 / 1792-XI-28 / 1793-III-30 / a Cadis 1793-X-23.
 VILA, Pere. Patró. 1802-I-15.
 VILAR, Isidre. 1804-IX-15.
 XIFRE, Domingo, d'Arenys de Mar a Cadis. 1793-III-18.

BIBLIOGRAFIA:

- 1.- CORTES, Antonio Luís: *La guerra de Sucesión y la paz de Utrecht*. p. 7-12. — *A Història d'Espanya. Historia 16*. Vol. 8. Madrid: Inf. Rev., 1981.
- 2.- DELGADO, Josep Maria: *El comerç colonial i el reformisme borbònic: el Decret de Lliure Comerç*. p. 24-28. — *A "L'Avenç"* Núm. 15, 1979.
- 3.- DELGADO, Josep Maria: *El impacto de la crisis colonial en la economía catalana (1787-1807)*. — *A Josep Fontana (ed.): La economía española al final del Antiguo Régimen. III: Comercio y colonias*. Madrid: Alianza ed., 1983. p. 97-170.
- 4.- DELGADO, J.M.: *Les transformacions de la manufactura al s. XVIII*. p. 241-256. — *A Història de Catalunya Salvat*. Tom 4: Barcelona: Salvat ed., 1983.
- 5.- DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio; CORTES, Antonio Luís: *Política exterior s. XVIII*. p. 29-50. — *A Historia de España. Historia 16*, vol. 8. Madrid: Inf. Rev., 1981.
- 6.- FONTANA LÁZARO, Josep: *El comercio colonial e industrialización. Una reflexión sobre los orígenes de la industria moderna a Catalunya*. p. 265-359. — *A Jordi Nadal; Gabriel Tortella (ed.): Agricultura, Comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporánea*. Barcelona: Ariel, 1974.
- 7.- FONTANA LÁZARO, J.M.: *Comercio colonial y crecimiento económico. Revisiones e hipótesis*. p. 13-34. — *A La economía española al final del Antiguo Régimen. III. Comercio y colonias*. Madrid: Alianza Ed., 1983.
- 8.- HERNÁNDEZ SÁNCHEZ-BARBA, Mario: *América española*. p. 111-129. — *A Historia de España. Historia 16*, vol. 8. Madrid: Inf. Rev., 1981.
- 9.- HINCKER, François: *El apogeo del capitalismo comercial*. p. 2197-2204. — *A Historia Universal Salvat*, vol. XVIII. Barcelona: Salvat, 1984.
- 10.- IZARD, Miquel: *El comercio venezolano en una época de transición (1777-1830)* p. 7-44. — *A "Miscelánea Barcinonensia"*. Ajunt. de Barcelona, Any X, Núm. 1971.
- 11.- IZARD, Miquel: *Contrabandistas, comerciantes e ilustrados*. p. 23-86. — *A "Boletín Americanista"*, n° 28, Barcelona: Univ. Barcelona, 1978.
- 12.- LLOVET I VERDURA, Joaquim: *Cartes a Vera-cruz. Comerç americà i Guerra Napoleònica en la correspondència de Cabanyes, Cortecans i Pascual i Cia. (1804-1913)*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1974. 183 p., XII lám.
- 13.- MALUQUER DE MOTES, J.: *El comerç i les finances al s. XIX*. p. 76-90. — *A Història de Catalunya Salvat* vol. 6. Barcelona: Salvat, 1983.
- 14.- *Manual de historia económica de España*. Barcelona: Vicens Vives, 1959. p. 524.
- 15.- MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *El procés de formació del capital comercial*. p. 217-240. — *A Història de Catalunya Salvat* vol. 4. Barcelona: Salvat, 1983.
- 16.- MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *Catalunya en la Carrera de Indias (1680-1756)* Barcelona: Crítica, 1981. p. (Crítica/historia, 18).
- 17.- "Quaderns d'història econòmica de Catalunya". Núm. XVI. Barcelona, 1977. p. 59.
- 18.- PUIG I OLIVER, Ll. M.: *L'impacte de la revolució francesa (1798-1808)* p. 103-117. — *A Història de Catalunya Salvat*, vol. 5. Barcelona, Salvat, 1983.
- 19.- PUIG I OLIVER, Ll. M.: *Els catalans i la guerra del francès (1808-1814)* p. 103-117. — *A Història de Catalunya Salvat*, vol. 5. Barcelona: Salvat, 1983.

ABREVIATURES

A.P.A.M. – Arxiu Parroquial d'Arenys de Mar.

A.H.F.F. – Arxiu Històric Fidel Fita. Arenys de Mar.

NOTES:

Voldria agrair públicament la col·laboració dels Srs. Joaquim Llovet, Josep Ma. Pons i Guri i del Pr. Santiago Alcolea, catedràtic de la Universitat de Barcelona, a l'hora d'aclarir-me alguns dubtes en la realització d'aquest treball.

- 1.- A.P.A.M.: *Llibre de Baptismes*, Núm. 6, anys 1738-1762, fol. 275.
- 2.- A.P.A.M.: *Llibre de Matrimonis*, Núm. 6, anys 1783-1813, fol. 42.
- 3.- PONS I GURI, J.M.: *Apunts per a un dietari (1808-1814)*. Treball inèdit, però consultable a l'A.H.F.F., Registre Núm. 1754.
- 4.- ZAMORA, Francisco de: *Diario de los viajes hechos en Catalunya*.
- 5.- A.H.F.F.: *Copiador de Cartes de Matheu Esther*. Reg. 1055. Carta del dia 28 de nov. 1804.
- 6.- A.H.F.F.: *Copiador de Cartes de Matheu Esther*. Reg. 1055. Carta del dia 30 de nov. de 1803.
- 7.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 13 de març de 1793.
- 8.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 30 de març de 1793.
- 9.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 15 de maig de 1793.
- 10.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 15 de juny de 1796.
- 11.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 14 de setembre de 1803.
- 12.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 30 de novembre de 1803.
- 13.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 28 de novembre de 1804.
- 14.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 14 de setembre de 1796.
- 15.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 17 de gener de 1798.
- 16.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 13 de febrer de 1794.
- 17.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 13 d'abril de 1799.
- 18.- A.H.F.F.: *Copiador...*, Carta del dia 14 d'abril de 1804.